

Paardenkastanje in bos bij Lullingstone, Kent. Met zijn vele afleggers vormt de boom een klein bos op zich.

Zomereik op een golfcourse in Lullingstone, Kent. De boom is zijn oorspronkelijke kroon kwijtgeraakt maar heeft weer een nieuwe kroon gevormd. De onderbegroeiing van bramen beschermt de boom tegen mensen en grasmaaiers.

Het Zuidoosten van Engeland is bijzonder rijk aan veterane bomen. Dat komt niet alleen doordat de groeiplaatsomstandigheden er zo gunstig zijn. De Engelsen benaderen hun levende erfgoed met respect. Zij gaan ervan uit, dat je de boom vaak het beste zijn gang kunt laten gaan.

Tekst en beeld Peter Bennink

'Het beste gereedschap, dat zijn soms je broekzakken'

Deze tamme kastanje in Knole Park, Kent is een van de naar schatting 19 miljoen bomen die zijn omgewaaid bij de grote storm van 1987. Doordat de boom niet volledig is ontworteld kunnen zijtakken een nieuwe kroon vormen.

Foto rechts Tamme kastanje in Fredville Park, Nonington, Kent.

In Nederland zijn ze nauwelijks aanwezig, in het zuiden van Engeland staan ze nog volop: veterane bomen. Bomen die soms al eeuwen over hun hoogtepunt heen zijn, maar als onverzettelijke mastodonten het landschap markeren. Veterane bomen verkeren in de laatste fase van hun leven, die van een langzame aftakeling (zie het artikel 'Een boom verdient een tweede leven' T&L 5, 2008). Dat klinkt treurig, maar is het allerminst. De grillige stammen en gedrongen vormen geven de bomen karakter en bepalen de sfeer in het landschap waar ze staan. Ze maken de geschiedenis tastbaar.

Veterane levensfase

De veterane levensfase van bomen kan veel langer duren dan de jeugdfase en de volwassen fase bij elkaar. Deze fase kenmerkt zich door het terugsterven van de kroon, het voorkomen van schimmelaantastingen, houtrot en een vermindering

in dikte van de jaarringen. Ook neemt de vegetatieve vitaliteit onderin de kroon toe. Hun maximale biomassa hebben bomen na 100 of 200 jaar meestal wel bereikt. Maar sommige van de Engelse oudjes zijn de duizend al lang gepasseerd. Vooral *Taxus* kan een ongelooflijk hoge leeftijd bereiken. Sommige exemplaren worden geschat op meer dan 4.000 jaar. Ook eiken en tamme kastanjes van 300 tot 500 jaar oud zijn in Engeland geen uitzondering. Bij het noemen van deze leeftijden moet overigens een flinke slag om de arm worden gehouden. Het bepalen van de leeftijd van de vrijwel altijd holle bomen zonder geschreven documentatie, is nagenoeg onmogelijk. Schattingen van zelfs de meest ervaren experts lopen daardoor sterk uiteen.

Bomenreis

Hoe komt het toch dat Engeland zo rijk is aan oude bomen en Nederland niet?

Deze vraag komt als vanzelf op bij een veterane bomenreis naar Zuidoost Engeland met Jeroen Heindijk. Hij organiseert met zijn bedrijf Geronimo al dertien jaar reizen naar Engeland voor geïnteresseerde leken en boomprofessionals. In de loop der jaren heeft hij zo'n zestig boom-specialisten uit Nederland meegenomen naar het graafschap Kent en enkele aangrenzende counties. Een aantal van hen vergelijkt de situatie van oude bomen in Engeland met die in Nederland.

Bodem en bebouwing

Volgens Anton Dekker, bomenspecialist van de gemeente Apeldoorn, is er vooral een verschil in stress. Bomen in Engeland hebben over het algemeen veel minder te lijden van stress dan die in Nederland. Dat begint al met de bodem. De Engelse oudjes staan vaak op voedzame kleigrond die toch goed ontwatert. In Nederland is de slappe bodem vaak arm

'Het beste gereedschap, dat zijn soms je broekzakken'

Ook in Engeland hebben veterane bomen het niet allemaal gemakkelijk. De eik links in Lingfield, Surrey, staat bijna tot de stam in de bestrating. De met puin volgestorte eik rechts staat middenin een intensief bemaaide en bemeste golfcourse in Knole Park, Kent.

His Majesty, ofwel 'The Fredville Oak', Fredville Park, Nonington, Kent.

en te droog of juist te nat. Naast gunstige bodemomstandigheden kent Zuid-Engeland een zeer mild klimaat. In de zomer is het iets minder heet dan in Nederland, in de winter minder koud.

Huib Sneep van BSI voegt een andere oorzaak toe. Bijna heel Nederland is door de eeuwen heen op de schop gegaan, bebouwd, gedraineerd of van bestemming veranderd. Sneep: „Qua opbouw is de bodem in Nederland ongelofelijk dynamisch. Grote stukken van West-Nederland waren 500 jaar geleden nog niet eens drooggelegd. Daarnaast hebben delen van Nederland vaak onder water gestaan door overstromingen. Het Engelse landschap is veel stabielier.”

De mens

Veruit de grootste stressfactor voor de bomen, daarover zijn Dekker en Sneep het eens, is de mens. Van deze stressfactor hebben de bomen in Engeland minder te vrezen dan hier in Nederland. Ook in Nederland worden sommige bomen immers oud, als de mensen ze laten staan. Belangrijk in dit opzicht is dat Engeland door haar geïsoleerde ligging weinig oorlog op eigen terrein heeft gekend. Al bijna 1.000 jaar zijn er geen vijandelijke legers door Engeland getrokken. Het oprukken van legers door vijandelijk gebied had vaak een desastreus effect op het bomenbestand. Tijdens belegeringen

Aubrey Furner (links), boombeheerder van de Kent Highway Services geeft op uitnodiging van Jeroen Heijndijk van Geronimo (rechts) uitleg over de Engelse manier van boombeheer.

werden massaal bomen gekapt voor de oorlogsvoering.

Niet alleen de Engelse oorlogsgeschiedenis, maar ook het efrrecht speelt volgens Huib Sneep een grote rol bij het behoud van bomen. Ton Stokwielder van Storix uit Waalwijk deelt deze mening met zijn vakcollega. In Engeland is het van oudsher zo dat de oudste telg uit de familie het hele land van de familie erft. Dit brengt wel verplichtingen met zich mee voor deze erfgenaam. Hij moet het familiebezit goed conserveren voor toekomstige generaties. Juist op deze landgoederen zijn veel van Englands oude bomen te vinden.

Andere benadering

Volgens Jeroen Heijndijk is het belangrijkste verschil tussen de Engelsen en de Nederlanders hun benadering van bomen. De Engelsen laten de bomen veel meer hun gang gaan, ook laanbomen. Ze grijpen pas in als de boom gevaar oplevert. Alleen die takken worden weggehaald die in de weg hangen. Voor asymmetrische kronen zijn ze in Engeland niet bang. Aubrey Furner, principal arborculturalist van de Kent Highway Services, is verantwoordelijk voor de snoei van de laanbomen in zijn county: „Als je een deel van de kroon weghaalt en je daarmee de balans in de boom verandert, compenseert de boom dit zelf

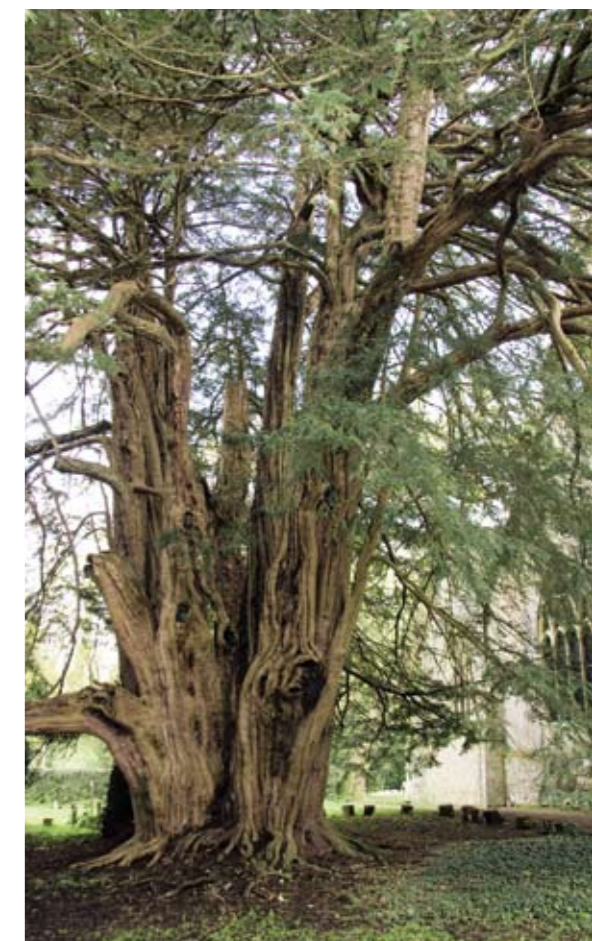
in zijn wortelgestel”, aldus Furner. Ook als de wortels worden gesnoeid (bijvoorbeeld in verband met werk aan ondergrondse infrastructuur), wordt de boom niet 'geholpen' door ook een deel van de kroon weg te halen. Furner: „Als je wortels snoeit en vervolgens ook nog in de kroon gaat snoeien, geef je de boom juist dubbele stress.”

Laisser faire

Dezelfde 'laisser faire benadering' die de Engelsen hebben met betrekking tot laanboomsnoei, hanteren ze bij hun boomveteranen. De bomen krijgen de kans hun eigen gang te gaan: door schimmels aangetast te worden, groeideels af te sterven en gedeeltelijk uit elkaar te vallen. Ondertussen leven ze rustig door en pareren ze de aanvallen van wind en schimmels met afgrenseling, adventiefwortels en afleggers. Nederlandse bomen zijn 'op beeld' in hun volwassen fase, de aftakeling maken zij zelden mee. Ton Stokwielder: „In Nederland moet alles aangeharkt worden, tot in de toppen van de bomen. Op die manier is de grootste vijand van de boom de boomverzorger.” Misschien zouden we ons in Nederland soms wat minder met de bomen moeten bemoeien. Anton Dekker: „Het beste gereedschap, dat zijn soms je broekzakken.” ■

Plataan bij een oude watermolen in Maidstone, Kent.

Kerkhoven

Veel oude bomen, vooral *Taxus*, zijn te vinden op kerkhoven, zoals op de foto boven in Tandridge. Toen Engeland in de middeleeuwen gekerstend werd, werden kerken vaak gebouwd op plekken die voor de heidenen al heilig waren. Op die plekken stonden geregeld bomen die voor de plaatselijke stammen heilig waren. De monumentale *Taxus* die op Engelse kerkhoven groeien, zouden daardoor vaak ouder zijn dan de kerken die er staan. Dit terwijl veel van deze kerken al meer dan duizend jaar geleden gebouwd zijn.

Net als op de oude landgoederen is ook op het grondgebied van kerken de kans op verkaveling en versnippering nihil. Veel kerkgenootschappen zijn trots op hun oude *Taxus* en geven bezoekers informatie over de geschiedenis en over de kenmerken van de boom.

Volwassen en veterane Castanea, Quercus ilex, Quercus robur, Tilia en Fagus in Fredville park.